

DELO

sobotna priloga

Performans

V postelji z Marcusom Fisherjem

Mojca Kumerdej

Med umetniki, ki delujejo na področju performansa oziroma žive umetnosti (live art) je Oreet Ashery ena redkih, ki se loteva židovske tradicije in kulture. Rodila se je v Jeruzalemu in pri dvajsetih letih zapustila Izrael, v Londonu študirala slikarstvo na univerzi Sheffield in opravila magistriraj, s svojimi umetniškimi projekti pa je širšo javnost najbolj vznemirila z Marcusom Fisherjem, ki ga, oblečena v ortodoksnega Žida, izvaja v javnih in zasebnih prostorih. Sredi maja ga je na povabilo Galerije Kapelica performans Say Cheese, preoblečena v Marcusa Fisherja, izvedla v

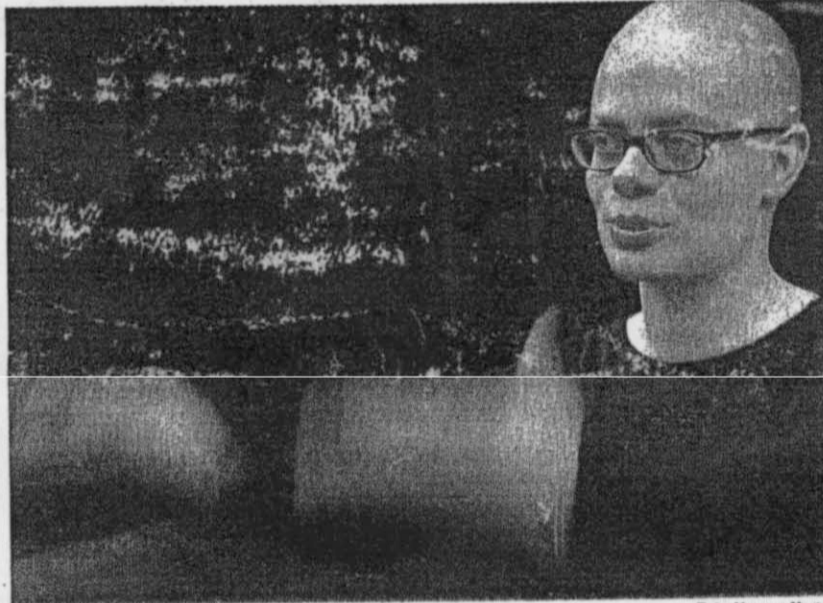

Foto Voranc Vogel

Židovski?

Očetova družina živi v izraelski Palestini že sedem generacij in pripada rodu Židovskih Palestincev, po imenu Beit Hilel. Moj oče je sionist, kot državni uslužbenec je bil odgovoren za živilsko industrijo in lahko ure in ure razpreda o rezkih; o mesni prehrani je napisal tudi več raziskav. Mati pa izhaja iz ultraortodoksne židovske družine, ki je v Jeruzalem prišla na začetku 20. stoletja in se naselila v getu Mea Shearin. Ker je želela študirati in živeti drugačno življenje, je pri šestnajstih pobegnila od doma, zato imam v Jeruzalemu na desetine sorodnikov, ki jih sploh ne poznam.

V Izraelu niso velike razlike le med Židi in Arabci, ampak tudi med samimi Židi in Arabci ...

Razpon je zelo velik. Ultraortodoksi Židi so antisionisti in ne verjamejo v sedanjo državo Izrael. Prepričani so, da je za ustanovitev Izraela treba počakati na prihod Mesije, in ker je zanje sedanja izraelska država prezgodnja in potemtakem grešna, posledica tega pa so tudi vsi problemi na tukajšnjem ozemlju, nekateri ortodoksi Židi sodelujejo s PLO in palestinskimi teroristi.

Ortodoksi Židi sodelujejo s palestinskimi teroristi!?

Da, v Bibliji piše, da ko bo Mesija prišel na belem oslu, bodo vsi vstali od mrtvih in temu bo sledila doba, ko bomo vsi lepi in mladi. S prezgodnjo državo Izrael pa naj bi spodkopavali možnost prihoda Mesije, zato mnogi ortodoksi raje živijo v New Yorku, v getu v Brooklynu.

Kakšno je bilo vaše otroštvo v Jeruzalemu?

To najbolje kažejo fotografije, posnete v verskem vrtcu. Na vseh je prizor isti: fantki s pokrivali, deklice v dolgih krilih in jaz v kratkih hlačah, kar izraža konflikt mojih staršev med zahodnim, sekularnim, in verskim, tradicionalnim konceptom življenja.

Zakaj ste odšli iz Izraela?

Kot deklica sem morala za dve leti v vojsko – bila sem bila inštruktorica za orožje. Hotela sem jo čim prej zapustiti, toda ker je to možno le s poroko, sem se poročila s tedanjim partnerjem. A ker v Izraelu vse poroke in ločitve nadzirajo rabini, moj mož pa je bil Anglež, torej kristjan, je trajalo kar nekaj mesecev, da je oblast proučila veljavnost poroke in sem končno lahko zapustila vojsko ter kmalu zatem tudi Izrael.

Nad tem vaši domači gotovo niso bili navdušeni. Je to pomenilo tudi prekinitev stikov z njimi?

Starši po poroki z mano nekaj časa sploh niso govorili, mama mi je očitala, češ kako sem jim lahko naredila kaj takega, jaz pa sem odgovarjala, da sem ravnala enako kot ona v mladosti, ko je zapustila družino. No, pozneje so se nekako pomirili in priznati moram, da jih neizmerno pogrešam.

Kako ste se po študiju slikarstva znašli v performansu?

Z nekakšnimi »performansi« sem se ukvarjala od ranega otroštva. Kot otrok sem vadila, kako postati čarovnica, in sošolkam, glede na njihove želje – ljubezen, šola ... – pripravljala »homeopatske« zvarke. Ena takšnih coprnij, ko sem zmešala šolsko kredo s čokolado, se je končala z izpiranjem želodca. Temu je sledila faza, ko sem ljudi hipnotizirala. No, vsaj jaz sem bila prepričana, da jih hipnotiziram, pozneje pa sem počela stvari, ki so vsebovale zavedanje spola in seksualnosti. V Izraelu so me kot najstnico moški pogosto nadlegovali, se me na cesti mimogrede dotikali. In tako sem nekoč pri petnajstih odšla na ovinek zelo nevarne avtoceste na obrobju Jeruzalema in na ograji izvedla striptiz.

To je bilo vaše maščevanje ...

Ja, rekla sem si: v redu, glejte moje gole oprsje, toda medtem se lahko ubijete. S temi in podobnimi akcijami sem preizkušala svojo moč. V bližini, kjer živijo moji starši, je arabski pre-

del, na nasprotni strani pa ortodoksn židovski geto Mea Shearin. V nobenem od njih ni varno hoditi, če ne pripadaš njihovi skupnosti. Kot otrok pa sem počela natanko to, hodila sem po teh ozemljih in imela občutek, da tako deterioraliziram zaprta območja. Nekoč, pri štirinajstih, sem se izgubila v getu Mea Shearin. Ko so me ženske zagledale, so pritekale k meni in kričale: pojdi stran, moški se vračajo z molitve, če te vidijo, te bodo pretepli, in začela sem bežati kot nora; zdi se mi, da se je bilo celo nevarneje izgubiti v ortodoksn židovski četrti kot v arabskem delu.

Sama nimam te izkušnje iz ortodoksn židovske četrti v starem delu Jeruzalema. Morda zato, ker sem bila videti tujka.

Vi ste na daleč videti krščansko, sploh pa je židovska četrt v starem Jeruzalemu mnogo bolj komunikativna kot Mea Shearin, kjer se je čas ustavljal pred stoletji in je prelepljena s plakati, ki starše opozarjajo, naj otrok ne pošiljajo k psihologom, ker je psihologija zlo. Mnogo pozneje sem med študijem slikarstva v Londonu prirajala velike večerje z židovsko hrano in lutkovnimi predstavami, katerih vsebina je bila holokavst, pornografija itd., toda šele po kolidžu sem ugotovila, da obstaja področje umetnosti – živa umetnost (live art), ki je v Londonu v 90. letih doživela razcvet in v okviru katere sem začela izvajati svoje projekte. Sredi devetdesetih sva s kolegom v Londonu, Kölnu in Jeruzalemu izvedla projekt Magnum Opus na principu alkemističnih dualnosti. V Londonu je šlo za povezavo plinske celice in rokavskega kluba, v kölnski galeriji pa sva izvedla desetdnevni projekt, v katerem sem prala in likala nemške uniforme ter šivala ženske obleke in srajčke za dojenčke, na katere sem prišla izraelske vojaške čine. Vsa ta oblečila sva nato obesila v tri črte, ki so se na sredini stikale, in sporočilo je bilo, da so bili Židje žrtve holokavsta, po prihodu v Izrael pa se kot vojaki že rodijo.

In kako ste ustvarili Marcusa Fisherja, s katerim nastopate zadnjih nekaj let?

V Izraelu sem imela zelo tesnega prijatelja, skupaj sva bila tudi v vojski. Njemu, kljub temu, da se je ustrelil v nogo in pozneje gladovno stavkal, vojske ni uspelo predčasno zapustiti, celo več, postal je oficir. Po mojem odhodu iz Izraela mi je poslal pismo, da je doma sklical nekakšno sodišče najinih prijateljev, ki je razsodilo, da sem kriva, ker sem zapustila domovino, vojsko in zlasti njega, in da je naji-

no prijateljstvo končano za vselej. To mi je stlo srce. Po vojski je odšel na duhovno potovanje v Indijo – kar je pogosto med mladimi Židi – in po vrnitvi postal ortodoks in danes živi na severu Izraela kot ekstremen kabalist. Želela sem napraviti posvetilo najinemu prijateljstvu. Poiskala sem ortodoksn židovska oblečila, se oblekla in posnela nekaj avtoportetov, dokler nekega večera nisem začutila, da mora lik med ljudi in sem tako oblečena odšla na cesto in v gejevski klub. Kmalu zatem mi je sedanj partner dejal, da morava lik poimenovati in predlagal je ime Marcus. Prasnala sem v smeh in se z imenom pri prič strinjala; Marcus namreč v hebrejščini pomeni »gospod pička« (mar – gospod, cus – pička). Imenu sem dodala priimek Fisher, s poimenovanjem pa je lik Dan po performansu v hotelu ste v Galeriji Kapelica predstavili film o Marcusu Fisherju, ki se je gibal v različnih okoljih. Kako so ljudje reagirali, so vedeli, da jih snemate?

Različno. V turško kavarno, kamor je ženskam vstop prepovedan, sem kot Marcus Fisher vstopila s kolegom, ki je imel v roki kame-ro. Moški so me najprej z zanimanjem opazovali, nato pa so mi prijazno ponudili, naj sedem. Verjetno so si mislili: dobro, ni sicer eden naših, ampak tip je religiozen, religiozni pa smo tudi mi, in ne nazadnje – vsi smo moški. Rekla sem jim, da sva z bratrancem na obisku v Londonu in da bi rada, če jih ne moti, malo posnela za spomin. Nič niso imeli proti. V Sohu, ki je zelo trendovska lokacija, kamor zahajajo tudi turisti, pa je bila reakcija sila slaba; tam ljudje tudi niso vedeli, da so v objektivu kamere.

Multikulturalni koncept je torej padel prav v multikulturalnem okolju ...

Ko sem v Sohu, kamor sicer pogosto zahajam, prišla kot Marcus Fisher, so natakariji hlinili, da me ne vidijo, ljudje pri sosednjih mizah pa so si me najprej začudeno ogledovali, nato se obrnili v stran in me ignorirali. V Sohu sem se počutila kot pošast, in to zgolj zato, ker nisem bila del scene, ker sem bila specifično oblečena. Na berlinskem boljšem trgu, kjer živi veliko revnih Romov in Arabcev, so bili ljudje do mene celo agresivni in malo je manjkalo, pa bi jih, zgolj zaradi videza, skupila.

Kako jo je Marcus Fisher odnesel v Izraelu?

V Tel Avivu sem na plaži, ki je namenjena ortodoksnim Židom, opravila ritual, ki ga ortodoksi izvedejo enkrat na leto: iz žepov simbolno odvzamejo stvari in se s tem očistijo grehov. Ker je bil Marcus verjetno kadilec, sem v morje odvrgla cigarete in mimoidoči so »dobronamerno komentirali: o, nehal si kaditi, dobro zate ... Na poti do plaže mi je ves čas sledil neki ortodoks, tega je nato zamenjal drugi, zatem je na plažo prišel še tretji in na koncu celo rabbin. Marcusu so sledili, ker ga niso poznali. Postavili so se malce v stran, pogledovali proti meni in goreče debatirali; čez nekaj časa sem izvedla intervencijo in na glas začela nekaj pleteničiti o novem obdobju, v katerega vstopam itd., medtem ko so oni vlekli na ušesa in še vedno razpravljali.

Niso stopili do vas in se začeli pogovarjati?

Ne, kajti dva Žida – tri mnenja. Očitno se niso mogli sporazumeti, kaj z mano storiti, ko pa se je začelo nočiti, sem odšla.

Zakaj ste ta performans pozneje postavili v zaseben prostor, spalnico?

Ker Marcus v javnem prostoru tako rekoč ni govoril z nikomer, sem želela s občinstvom navezati intimen stik.

V performansih občinstvo navadno pričakuje aktivno vlogo performerja, toda v vaših projektih gre za nasprotno; obiskovalcu vselej

zastavite vprašanje, kaj si želi, na katero večina, če ni pripravljena vnaprej, seveda nima odgovora.

Da, delno je vzpostavljena psihoanalitična situacija, v političnem smislu pa gre za srečanje z Drugim, v tem primeru z ortodoksnim Židom, in kakor boste vi ravnali z njim, bo on ravnal z vami. Na začetku vselej ležim na postelji in obiskovalca vprašam, kaj si želi od mene. S tem mu predam vso moč in če nekdo sede daleč stran od mene, se mu ne približam, če ne izrazi želje. Želim si proizvesti pomen; z nekaterimi se to zgodi skozi pogovor, in to o različnih stvareh, tudi njihovih zelo intimnih, z drugimi gre za telesni stik, mnogi še želijo dotakniti mojih oblačil, kodrov, itd.; na koncu z obiskovalcem napraviva skupno fotografijo, ki je podtekst dogodka. Stik želim vedno ohraniti na sublimni ravni, kar v Ljubljani ni bilo povsem izvedljivo; saj so obiskovalci vedeli, da sem na poti izgubila prtljago – oblačila smo nato nabrali iz fundusov – in so me razumevali, če sem jih nehalno nosila, s čimer je v performansu vdrla realnost, ki se ji sicer izogibam. Povsem drugače je bilo v Berlinu, kjer je bila napoved performansa objavljena v dnevnem časopisu, obiskovalci so se po internetu prijavili kuratorici in vnaprej izpolnili vprašalnik – delno tudi zaradi moje varnosti – ter razmislili o svoji želji. Po performansu sodelujočim pošljem fotografije s pripisom in nekateri mi odpišejo, kaj je dogodek v njih sprožil. Tako mi je nekdo napisal, da me je kljub vedenju, da sem ženska, doživljal kot moškega, kar je v njem zbudilo zmedene občutke.

konvencionalni moški.

Pa so ti gejt vedeli, da ste ženska?

Seveda.

In so torej bolj kot biologiji in vaši spolni identiteti verjeli vaši podobi?

Kaj hočete, moški pač ... Toda teh seksualnih stikov med performansom nisem doživela kot vzpostavitev intimnosti z obiskovalcem, celo več, v teh primerih je intimnost manjkala.

Je vaš performans kdaj obiskal religiozen Žid, morda celo ortodoks?

Ortodoksi ne obiskujejo umetniških dogodkov, med obiskovalci pa je kar nekaj religioznih ljudi, tudi Židov. Vendar ortodoksi na izvedbe mojih performansov vplivajo posredno. Kar nekajkrat me je angleška televizija povabila, da bi predstavila ta projekt, a so me vsakič v zadnjem hipu poklicali in moj nastop odpovedali, češ da bi to lahko užalilo židovsko skupnost. Saj jaz sem del židovske skupnosti, sem jim odvrnila, ne, ne, so se opravičevali, mislili smo tisto pravo ...

Torej projekta nikoli niste predstavili na televiziji?

Sem, toda ne v glavnem terminu, ampak na Channel 4, v oddaji z naslovom Prihodnost digitalnega seksa, ki je bila na sporedu opolnoči in je namenjena trendovski, postmoderni publiki. Druga intervencija se je zgodila v Izraelu. Pred leti me je s tem projektom povabila univerza v Tel Avivu in spet so me nekaj ur

pred dogodkom obvestili, da je moj nastop odpovedan. Še bolj absurdno je, da je v istem programu profesor Daniel Boyarin z Berkeleyja, svetovna avtoriteta med interpreti Stare zaveze, ki jo pojasnjuje skozi optiko seksualnosti, predaval o natanko istih temah, ki se jih jaz lotevam v performansih, vendar on to počne z akademskim diskurzom, jaz s telesom.

Odnos do telesa in spolnosti je v židovstvu bistveno drugačen kot v krščanski tradiciji.

V krščanstvu pomeni odpoved seksualnosti vrednoto, v židovski tradiciji nikakor. V Talmudu je natančno zapisano, po koliko časa lahko žena zahteva ločitev, če je mož spolno ne zadovolji. Če je mož mornar, po enem letu, če je tesar, že po pol leta. Seveda pa ko je žena med menstruacijo deset dni v mesecu nečista in se mora iz zakonske spalnice izseliti, njen mož obiskuje prostitutke.

Ali Marcus Fisher posega tudi v vaše intimno življenje?

Moj partner ga ne mara; četudi mi včasih celo pomaga, da se oblečem, se Marcusa noče dotikati.

Je nanj ljubosumen?

Morda, ne nazadnje on ostaja doma, medtem ko z Marcusom zelo veliko potujeva.

Zanimivo je, da se v nasprotju z ortodoksnimi Židi Marcus Fisher z ženskami rokuje.

Res je, ortodokсни Židje se ne smejo rokovati z ženskami, ki niso njihove sorodnice, a hkrati, četudi v Bibliji piše, da bo moški, ki bo imel spolni odnos z drugim moškim, umrl, to ortodoksi počno. V Mea Shearinu je prostitucija zelo razširjena, moški obiskujejo tako ženske kot moške prostitutke. Podoba o urejenosti ali celo svetosti ortodoksnih družin je napačna, pred leti so bili ljudje šokirani ob razkritju pogostosti spolnih zlorab v ortodoksnih družinah. Marcus Fisher ne počne nič takega, kar ne bi obstajalo, no, razen tega, da se ukvarja s sodobno umetnostjo, ortodoksov umetnost, razen tiste, ki je povezana z njihovo tradicijo in kulturo, ne zanima.

Kdaj ste bili nazadnje v Izraelu?

Lani oktobra sem tam posnela dva kratka filma. Prvega na Amunition Hillu, ki so ga leta 1967 v šestdnevni vojni Izraelci prevzeli Jordanecem. V srednji šoli smo morali teči po tem hribu, kjer je še vedno ogromno jarkov, in misliti na vojake in žrtve, ki so padli v tej vojni. V Izraelu skoraj vsako početje vsebuje militanten ali nacionalističen pomen, četudi gre le za šolsko uro telovadbe. V drugem filmu sem posnela intervjuje s člani svoje družine o tem, za

kaj sem, po njihovem, zapustila Izrael, in s tem spet odprla rano. Materin odgovor je bil, da zato, ker se mi ni dovolj posvečala, oče, kot se je izkazalo, pa je še vedno jezen, ker sem, kot je pojasnil v svojem sionističnem govoru, zapustila najboljši kraj na tem planetu, no, frat in sestra sta bila bolj razumevajoča.

Ste pred poldrugim desetletjem vedeli, da vaš eksodus ni le začasen?

Tedaj v resnici nisem vedela, da Izrael zapuščam. Toda danes so mi razlogi povsem jasni: najprej, ker ne morem živeti v državi s takšnim političnim režimom, drugič zato, ker v Izraelu ni veliko prostora za umetnost, ki me zanima, in ne nazadnje sem bila od nekdaj v Izraelu outsider, medtem ko so v Londonu outsiderji vsi.

Ali vidite način, kako bi se dalo rešiti izraelski konflikt?

Po mojem so rešitve tri: ali ena država za Palestince in Žide ali dve državi za dva naroda, dolgoročno še najbolj učinkovita se mi zdi ta, da se religiozni Židje, Arabci in kristjani s svojimi Mojzesom, Mohamedom in Kristusom preselijo v Jeruzalem, preostali, nereligiozni Židje, Arabci ..., pa se naselijo v Tel Avivu in na tamkajšnjih plažah končno v miru prirajajo partije.